
A nevelés ösvényeiről

Vázlat

BALASSA PÉTER

Azért kellene a nevelés szót választani, mert 1) a pedagógia szó eredetileg csupán visszautal arra a házi rabszolgára, aki elkíséri a fiúkat az iskolába, a nevelést az eredeti, vagyis a görög kultúrában a paideia névvel jelölték, továbbá 2) a posztindustrializált civilizációban, amelynek most mi is a peremére kerültünk (legalább), kétségkívül létezik a túledukalizáltság jelensége, amit túl-oktatásnak fordítanak, miközben egyre kevésbé lehet nevelésről, nevelődésről beszélni, sőt ez utóbbi valami autoriter, zsarnoki, aufklérista „Sarastro-szindróma” fedőnévévé változott. Nekem az a véleményem, hogy ha – akár az oktatás kedvéért, akár az „antidemokratikus”, aszimmetrikus emberi viszonyoktól való féltelmünkben – lemondunk a nevelés eszméjéről (étoszáról és éroszáról, praxisáról és teóriájáról), vagyis a paideiáról, akkor beismerjük: nincs szükségünk a nevelésre mint emberi: önismereti és szocializációs folyamatra, nincs arra, hogy a megtaníthatóságot és a tanulást összekapcsoljuk az önmegismeréssel, mely utóbbi a nevelés, a paideia igazi célját: nem a mindenkori gyermeket, nem is az ifjút, hanem a felnőtt, érett embert célozza meg, akinek egy ponton túl már nincs szüksége külső nevelődésre, hiszen megtanulta: a belső nevelődés soha nem fejeződik be élete során, igazán jó érzékű szakemberré is így válhat. Ha tehát a félreértett szabadság nevében lemondunk az évezredek nevelés-eszméről, amit a paideia szó alapoz meg, akkor paradox módon nem hozhatjuk létre szabad, független utódainkat, az „ember s polgárt”, aki Rousseau-Csokonainál, illuzórikusan ugyan, de az athéni szabad polgár mint erény és érdem szerinti és nem mint származási előny meghosszabbítása volt. Most mintha ott tartanánk, hogy a neopolgári társadalom lemond, szép demokratikus csöndben, a polgárról, vagyis az *általános emberré* nevelés, a képmás-antropológia azon lehetőségéről, hogy a szekuláris-profán és a szakrális emberkép összekapcsolódják, hogy a Megvilágosodás és a Felvilágosodás e két legnagyobb fénymetaforánk ne antagonisztikusan állják szemben egymással, hanem vitatva egymást alkosson valamilyen egészet. A fetiszizált szakember antiideológiakusan tált technokratikus ideológiája nevében a nevelés-nevelődés elé helyezett oktatás, a paideia és a Bildung elé helyezett szakképzés lemond az emberek képzésének, Bildungjának nem is titkos, de inkluzív, ezért ritkábban kimondott centrumáról, hogy a nevelődésben és mindenben, ami út, utazás, vándorlás és kutatás, ösvényen-lét a *„hogyan élünk”*-et keressük – ama inkluzív középpont tehát *etikai*. A nevelődés ösvényein a tájékozódás, az útelágazások közötti választásban való jártasság stb., mondjuk: a szakma, a szakmák elsajátítása eredetileg észjárások, gondolkodásmódok bemutatása révén történik, nem pedig *pusztán* teljesítmény- és sikercentrikus, személyiségtől független vagy idegen betanulás-betanítás formájában. Az etikai centrum be nem vallott, nem is mindig tudatosított feladása az ember szociális nevelődésének csúfolt *túledukalizáltság állapotában* (ami persze – éppen a *munka* természetét illetően – mérhetetlen tudatlansággal párosul másfelől) az emberről mint jelentésadó lényről való szép, csöndes lemondás. Lemondás arról, hogy az ember mint egy „véges-végtelen” háló foglya és fonadéka képes a létezés artikulálására, bemutatására, s *mint ilyen* betölthetné képmási hivatását, mint ilyen jelenthetne kultúrát és societast, s mint ilyennek van/lehet *sorsa* egyáltalán, ami: cselekvés, bűnbeesés, teremtés, vita és küzdelem, „csinálás”, technika, de *nem* kiszakítottan az egész természeti-kulturális összefüggésből, aminek – ebben a kontextusban – *tyché* a neve. Ez a lemondás – bárcsak alaposan, fatálisan tévednék, s egész gondolatmenetem ne érne egy krajcárt sem – egyet jelent azzal, hogy a görög-zsidó-keresztény kultúra legfontosabb, „általános-emberi” fejleményével és következményével nem számolunk többé,

---

nevezetesen azzal, *hogyan az emberi lény: kontextusba ágyazott egyedi textus*, kommunikatív szabad individuum, egyben felelős része, nem pedig ura a természetnek. A sorsváltásról, tehát az individualitásról való lemondás a tömegtársadalom *anonim* demokratikus érdekeire, továbbá az autoritás totalitárius lehetőségeire (XX. század!) való hivatkozással, éppen egy mindennél rafináltabb, rejtettebben autoritárius és kellemesebben totalitárius, individuum-ellenes civilizációt nyit/nyithat meg. Azt a tudományt, mely – leszakadva a mélyre temetett diszkvalifikált metafizikától – maradéktalanul az utilitárius technika és technológiai szolgáltatója lett. „A tudomány nem gondolkodik” – ezt a mondatot csak a XX. században lehetett kimondani (Heidegger), ráadásul ez nem igazán kritika, hanem deskripció. Ehhez kapcsolódva zárom vázlatos töprengésemet: természetesen nem hiszek a fent megérintett eredeti fogalmak, szóhasználatok és antropológiai-etikai *metafizika* és *paideia* visszaállításában, nem hiszek semmiféle humanista restaurációban (éppen minden restauratív törekvésnek a modernitásban ellehetetlenült és valamely hamis vagy veszélyes totalitásba való voluntarisztikus átfordulása miatt). Nem azért mondom-írom mindezt, mintha pusztán „ellenállással” és kultúrkritikával a nevelődés – és ami ebben rejlik – visszaállítható lenne. Pusztán annyit mondok: mindezt, mindent új kezdeté kelletne varázsolni. Újragondolni: újratekni. Talán nincsenek már előre adott ösvények sem, csupán *mi* magunk maradtunk ösvények.